

אוקט'-דצמ' 2012 / מס' 103 שנה 21

גיאוגרפיה

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית
עורך: יורם לוביאניקר עורך משנה: לורנס פישר

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

עמ' 2	דבר העורך
עמ' 3	האיש שגילה את אמריקה
עמ' 8	המוציא לחם מן המדבר
עמ' 12	אספרנטו – השפה הבינלאומית
עמ' 22	הדג שהפתיע את המדענים
עמ' 27	המכירה הפומבית של איל"ת
עמ' 28	הכה את המומחה
עמ' 30	הגדרה קולעת בול
עמ' 31	מכתבים למערכת
עמ' 32	חידה בולאית
שבתאי פולג	
ד"ר יהושע מגר	
יהושע טילמן	
רון ברגר וכן כהן	
שלמה וורגן	
אסף אברהם	

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
סגן יו"ר - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
סגן יו"ר - זהר נוי (ת.ד. 62029, תל אביב 61620, 052-2641769)
מזכיר - יורם לוביאניקר (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506, 054-5402723)
גזבר - שלמה וורגן (ת.ד. 2561, ראשון לציון 75124, 054-6855951)
חבר ועד - יצחק ברק (השחר 34, ראשון לציון 75261, 054-5314568)
ועדת ביקורת - יוחנן מי-רז (יו"ר), חגי זהר, משה רימר.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר (054-5402723), לורנס פישר (054-7799297)

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, נושאונצ'יק - 12 פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2012): מבוגר - 140 ₪, נוער - 70 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.12.12

דבר העורך

לחברים שלום,

שוב שינויים בעריכת הבטאון: ועד איל"ת אישר את מינויו של **לורנס פישר** לעורך משנה של נושאון ושל נושאונט. למעשה, יש בהחלטה זו משום מתן גושפנקא רשמית למצב שהתהווה ממילא במציאות. מזה מספר חודשים שלורנס שותף מלא בעיצוב מדיניות העריכה של בטאוני האגודה, ואני מודה לו בשמכם על המאמצים הרבים שהוא משקיע לטובת כלל החברים.

שינויים גם בהדפסת החוברות. העורך הגרפי המסור שלנו, **הדי אור**, ממשיך לחפש בלא לאות דרכים לשפר את הדפוס והגרפיקה וזאת מבלי לפרוץ את מסגרת התקציב (ההדוקה מאוד, יש לציין). מעתה יופיע נושאון באופן קבוע עם כריכה צבעונית, וגם במקרה זה אני רוצה להודות להדי בשם כולנו.

גליון זה יוצא באיחור ניכר, אשר נגרם רק בחלקו בשל החגים. סיבה נוספת לאיחור היא, שאחד החברים הבטיח לכתוב מאמר לגליון אך לא עמד בדיבורו, והותיר אותנו בפני שוקת שבורה ב"דקה התשעים". חברנו **יהושע טילמן** קיבל "צו שמונה", והצליח למלא את החסר, כך שבסופו של דבר אתם מקבלים גליון בהיקף מלא, אם גם באיחור. בכל מקרה, האחריות לאיחור מוטלת עלי בלבד, ואני מתחייב כי הדבר לא ישנה.

גליון זה הינו האחרון לשנת 2012. גם השנה הצלחנו להוציא לאור ארבע חוברות של נושאון וארבעה גליונות של נושאונט. עשרים ושניים כותבים שונים תרמו לנו מידיעותיהם, ועל כך יבואו על התודה ועל הברכה. בשנה זו חגגנו את גליון המאה של נושאון, ולכבוד המאורע יצאה חוברת צבעונית מיוחדת.

אנו מקוים שבשנה הקרובה איכותם של בטאוני האגודה לא תיפול מהסטנדרט של השנים הבאות, אך חשוב לציין כי הדבר תלוי בעיקר בכם. החוברות הבאות של נושאון יוקדשו לתנ"ך, לחלל החיצון ולעמים ומדינות. אם ברצונכם לפרסם מאמר או ידיעה באחד מתחומים אלו אנו צרו קשר עם המערכת בהקדם.

סיום השנה ותחילתה של השנה הבאה מעלות את הצורך להזכיר פעם נוספת נושא כאוב – תשלום דמי החבר. חברים רבים עדיין לא שילמו את דמי החבר עבור שנת 2012, המסתיימת עתה. ברור לנו שהדבר נובע משכחה ולא מזדון, אך האיחור בתשלום מקשה עלינו מאוד. כל החברים מתבקשים לשלוח כבר עתה את דמי החבר לשנת 2013 בסך 140 שקל לגזבר, **שלמה וורגן**.

ובנימה קצת יותר אופטימית: שנת תשע"ג החלה. בשנה החדשה צפויה להעריך תערוכת בולים לאומית עם השתתפות בינלאומית בתל אביב, כך שניתן לצפות לשנה בולאית פוריה.

בברכה,

יורם

האיש שגילה את אמריקה שבתאי פולג

"אני מאמין כי זהו גן-עדן עלי אדמות, אליו ניתן להכנס ברשות האלוהים בלבד".

כריסטופר קולומבוס – הגהת
מטבעת על קרטון של בולי
צילה הראשונים משנת 1856

כריסטופר קולומבוס, נולד בשנת 1451 בגנואה, איטליה. מגיל צעיר עבר הכשרה ימית, למד את מקצוע הספנות ואת אומנות שרטוט המפות, שהפכו אותו לימאי ונווט עתיר ניסיון.

בדומה לרוב המשכילים בדורו, האמין קולומבוס כי כדור הארץ הינו עגול, ולפיכך ניתן להגיע למזרח הרחוק בהפלגה מערבה. כיבוש קונסטנטינופול (כיום איסטנבול) על ידי המוסלמים הפך את נתיב הסחר בתבלינים, בין אסיה לאירופה למסוכן, עד לבלתי אפשרי. כתוצאה מכך חיפשו האירופאים דרכים חליפיות להגיע להודו - שם כולל לאיזור מדרום לסין, כפי שתואר על ידי **מרקו פולו**.

קולומבוס, שהיה טיפוס עקשן, התרוצץ ב-30 השנה האחרונות של המאה ה-15 בנסיגות לשכנע מלכים ונסיכים לממן עבורו הפלגה אשר בה יגשים את החזון בו האמין: ניתן להגיע להודו דווקא באמצעות הפלגה מערבה, וזו תהיה אף דרך קצרה יותר מן הנתיב היבשתי.

ב-1492 נוצר מפגש אינטרסים בין קולומבוס הימאי לבין מלכי ספרד, **איזבלה ופרדיננד**. מלכי ספרד, שסיימו את כיבוש המעוז המוסלמי האחרון בגרנדה וגירשו את היהודים מספרד, ביקשו להקים מעצמה מאוחדת, נוצרית וכלכלית. הם ראו בספרד

מתחרה ראויה למעצמה הפורטוגלית, אשר תישא את בשורת הנצרות והדגל של ישו אל הארצות אשר מעבר לים.

מסעו הראשון של קולומבוס

המסע הראשון

ב-3 באוגוסט 1492 יצא קולומבוס בראש צי שמנה 90 איש על גבי 3 ספינות, שמומנו חלקית על ידי מלכי ספרד לכיוון מערב, אל הבלתי נודע. הספינות היו מדגם קרוולה, עם חרטום יורכיים מוגבהים, ושלושה

תרנים. על גבי התורן המרכזי התנוססו מפרש ראשי ומפרש עליון, ובירכתיים מפרש משולש, שסייע בהתנהלות הספינה מול הרוח. על גבי מפרשי הספינות צוירו צלבים גדולים כביטוי למיסיונריות הנוצרית.

קולומבוס השתמש בספינות מדגם קרוולה

קולומבוס פיקד על ספינת הדגל "סנטה מריה" ועל שתי האחרות "פינטה" ו"ניניה" פיקדו רבי החובלים, האחים לבית פיסון. בגליון הבולים מקפריסין נראים שלושת הקברניטים, שלוש הספינות ומלכי ספרד איזבלה ופרדיננד.

המסע של שלוש הספינות לא היה קל: הים היה סוער וצוות המלחים היה על סף מרד. המסע נמשך למעלה מחודשיים, זמן ארוך בהרבה מהמקובל באותם ימים. ב-7 באוקטובר הבחינו אנשי הצוות בציפורים עפות מערבה, ומכאן הסיקו כי היבשה נמצאת בכיוון זה. חמישה ימים מאוחר יותר, ב-12 באוקטובר נשמעה לפתע צעקה מראש התורן של פינטה "אדמה, אדמה"! הצי של קולומבוס הגיע לאי קטן, אותו הוא כינה סאן סלבדור. אי זה הינו חלק מאי בהאמה, אך קולומבוס היה משוכנע כי הגיע להודו. לפיכך הוא גם כינה את תושבי האיים בהם פגש "אינדיאנים".

המפגש הראשון עם האינדיאנים

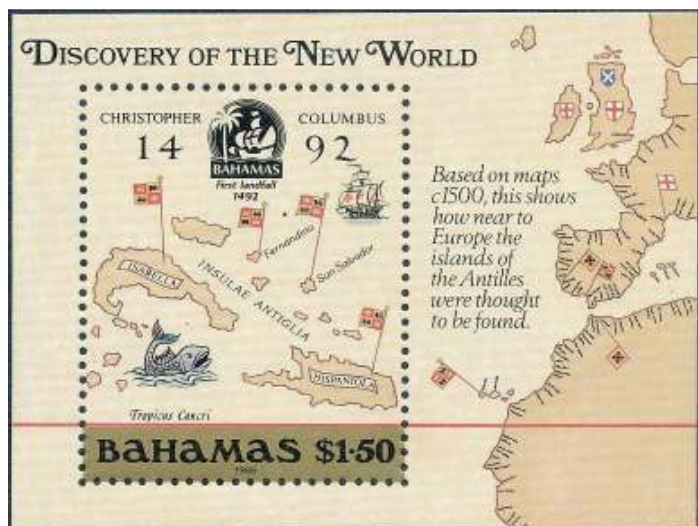
"אדמה, אדמה"

הציפורים הצביעו על הדרך

לאחר חקירת האי סאן סלבדור הפליג קולומבוס לכיוון קובה ועבר על פני שני איים "האי הארוך" וה-"אי העקום". הוא קרא להם על שם פטרוניו "איזבלה" ו"פרדיננד". היום שוכנות בו הרפובליקה הדומיניקנית והאיטי. ארבעת אתרי הנחיתה של קולומבוס ושמות האיים מופעים על גבי הגליונית מאיי בהאמה על בסיס מפה מן המאה ה-15.

ב-15 במרץ 1493, לאחר 224 ימים בלב ים, תם מסעו הראשון של קולומבוס – ללא ספק המסע הימי המפורסם ביותר בהיסטוריה. הוא שב לספרד עם שתי ספינות בלבד, לאחר שספינת הדגל שלו, הסנטה מריה, עלתה על שרטון וטבעה מול חופי האי היספניולה. עם שובו דיווח קולומבוס על תגליותיו ולעדות הציג תוכים ופירות אותם נטל מהאיים, וכן כמה ילדים אותם חטף.

המסעות הבאים

בעשר השנים הבאות ערך קולומבוס עוד שלושה מסעות לאיים הקריביים כיום איי הודו המערבית. בספטמבר 1493 – חצי שנה לאחר שובו לספרד – הפליג קולומבוס פעם

המסע השלישי של קולומבוס:
מקום שפך האורינוקו לים

שניה לעולם החדש אותו גילה בראש צי ענק שמנה 17 ספינות ו-1200 איש. מגודלו של הצי ומהמהירות בה שב להפליג מערבה מלמדות שקולומבוס הצליח לשכנע את שליטי ספרד שאכן הוא הגיע להודו. בין המפליגים עם קולומבוס במסעו השני נכללו גם אזרחים, שנשלחו לישב את העולם החדש בהיספניולה. במסעו זה גילה את האיים ג'מייקה ופורטו ריקו.

ב-20 במאי 1498 יצא קולומבוס בראש שש ספינות למסעו השלישי. הפעם הוא הגיע לחופי אמריקה הדרומית, גילה את טרינידד ואיתר את שפך נהר האורינוקו, הנהר השלישי בגודלו בעולם. במסגרת מסע זה שב קולומבוס וביקר את המושבה אותם הקים באי היספניולה, אותה עזב חמש שנים קודם לכן. שנות הניתוק מאירופה הביאו את בני המושבה להתלונן על קולומבוס בפני מלכי ספרד, ולהאשים אותו בניהול כושל. קולומבוס הוחזר כבול באזיקים לספרד, ורק שם נענתה פנייתו למלך והוא שוחרר ממאסרו.

מסעו הרביעי והאחרון של קולומבוס לעולם החדש החל ב-11 במאי 1502. הפעם הוא יצא לדרך עם ארבע ספינות, והגיע לראשונה למדינות מרכז אמריקה. תחילה הוא נחת בהונדורס, אחר כך המשיך צפונה והגיע לקוסטה-ריקה ולפנמה. לאחר שאיבד שלוש מספינותיו בהתקפת מקומיים הוא הפליג להיספניולה, ג'מייקה ולבסוף חזר לספרד ב-7 בנובמבר 1504. בשלב זה איבד הכתר הספרדי את אמונו בקולומבוס: התמורה הכלכלית ממסעותיו לא הצדיקה

ארבעת מסעותיו של קולומבוס

את ההשקעה, והוא לא הצליח לשכנע את שולחיו כי אכן הגיע להודו בהפלגה מערבה. הספן האיטלקי – ספרדי מת שנה וחצי מאוחר יותר, ב-20 במאי 1506, והוא בן 55. עד יומו האחרון היה קולומבוס משוכנע כי הוא הצליח למצוא את הדרך להודו.

מי עוד גילה את אמריקה?

בשנת 1499 הפליג מגלה ארצות איטלקי בשם **אמריגו וספוצ'י** בשליחות **מנואל ה-1**, מלך פורטוגל, וחקר את החופים המזרחיים של דרום אמריקה. וספוצ'י הגיע לחופי ונצואלה ולשפך נהר האמזונס בברזיל. הוא הגיע למסקנה שלפניו יבשת חדשה, וכי אין זו אסיה כפי שטען קולומבוס.

אמריגו וספוצ'י

הגיאוגרף הגרמני **מרטין ולדזמילר**, שהעריך את וספוצ'י, תמך בגירסתו ופרסם בשנת 1507 ספר בשם "מבוא לקוסמוגרפיה". בספר זה הוא הציע לכנות את היבשת החדשה בשם אמריקה, כאות הערכה לוספוצ'י. הצעה זו "תפסה" עד מהרה.

שלוש עשרה שנה לאחר מותו של קולומבוס, בשנת 1519, שורטטה באיטליה מפת העולם החדש על סמך המידע שהצטבר עד אז. מפה זו שימשה כבסיס לגיליונית של גויאנה, בה נראים דיוקן משוער של קולומבוס, מפת העולם החדש, ושמונת החופים בהם הוא נחת בארבעת מסעותיו.

עד מסעותיו של קולומבוס היו שני חלקיו של כדור הארץ נפרדים, כאשר הצד המזרחי של אירו-אסיה אינו יודע על קיומו של הצד המערבי ולהפך. נסיונו של קולומבוס להגיע להודו בשיט מערבה פרץ את הדרך לתגליות חדשות, אשר הובילו להשתלטות בני אירופה על העולם החדש. הוא לא היה האדם הראשון שהגיע לאמריקה, אך התעוזה אותה הפגין בהפלגותיו הניבה את הגילוי המתועד והמוכח הראשון לקיומה של יבשת אמריקה. למרות שהוא עצמו מעולם לא הפנים את המשמעות האמיתית של תגליותיו כריסטופר קולומבוס ראוי להחשב כאיש שגילה את אמריקה.

שבתאי פולג אוסף בולים בנושאים קולומבוס, כדור הארץ ומפות. כתובתו
למשלוח תגובות: sp11447@walla.com

המוציא לחם מן המדבר ד"ר יהושע מגר

המדבר מהווה שליש משטח האדמה של כדור הארץ

יש המגדירים מדבר כאיזור שבו אידיי המים גדול מכמות המשקעים היורדת בו. כמי שאוסף את נושא עבודת האדמה, אני מעדיף את ההגדרה לפיה מדבר הוא איזור שבו כמות המשקעים השנתית הממוצעת היא מתחת

ל-200 מילימטר בשנה. כמות משקעים כזו אינה מאפשרת חקלאות בעל, כלומר חקלאות המסתמכת על גשמים בלבד. לפיכך, כדי לקיים חקלאות באיזור מדברי יש לספק לו מים באופן מלאכותי.

מדוע לעשות זאת? משום שלא פחות משליש משטח האדמה של כדור הארץ הוא מדבריות. אנו חיים בעולם שבו כמות האוכלוסיה הולכת וגדלה, ובהתאם החקלאים נדרשים לספק מזון בכמויות אדירות. פועל יוצא מכך שיש למצוא דרך לנצל את משאבי הקרקע במידה מקסימלית.

אספקת מים לנגב.
תוית קרן קיימת שהוסבה
לבול על ידי הדפס רכב
'דאר' בימי מינהלת העם

מאחר ויש להוביל מים אל המדבר הדעת נותנת שעיקר המאמץ יושקע באיזורי מדבר הקרובים לקו הצחיחות – אותו קו גבול המפריד בין המדבר לאיזורים אקלימיים אחרים. אין הגיון בהובלת כמויות גדולות של מים אל לב המדבר, מקום שממילא תנאי מזג האוויר השוררים בו מקשים על המחיה.

המטרה: כיבוש השממה

דוגמא מצויינת – אולי הטובה ביותר – לניצול שטחי מדבר לחקלאות מצויה אצלנו בארץ. איזור הנגב הוא מדבר, המהווה כ-60% משטחה של מדינת ישראל. יחד עם זאת, הנגב קרוב יחסית לאיזורים בהם כמות המשקעים גבוהה בהרבה. הפרחת השממה של הנגב היא חזון ציוני עתיק יומין, וכפי שנראה להלן גם חזון המגיע

לכדי מימוש. בתצוגה שלי בנושא עיבוד האדמה אני מקדיש עמוד אחד לנושא החקלאות בתנאי מדבר, והעמוד מוקדש כולו לנגב.

ראשית ההתיישבות הציונית בנגב היה בהקמת שלושה יישובים – רביבים, בית אשל וגבולות – בשנת 1943. באוקטובר 1946 הוקמו בין לילה אחד עשר יישובים חדשים בנגב המערבי ("אחת עשרה הנקודות"), כדי ליצור היאחזות משמעותית בנגב לקראת חלוקתה הצפויה של הארץ. לצורך אספקת מים ליישובים החדשים הניחה חברת מקורות קו צינורות מים מקידוח באיזור ניר עם. הצינורות עצמם נרכשו בלונדון, שם שימשו למערך כיבוי השריפות בימי התקפות הבליץ של חיל האוויר הגרמני בזמן מלחמת העולם השנייה. ואמנם, ועדת החקירה של אונסקו"פ, אשר ביקרה בנגב התרשמה עמוקות מקו המים ומהחקלאות שהתאפשרה בזכותו, והמליצה כי הנגב יכלל בתחומי המדינה היהודית. צינור המים נראה בתוית של הקרן הקיימת, שהוסבה לשימוש דוארי בתקופת מינהלת העם.

יובל להקמת אחת עשרה הנקודות. מעטפת יום ההופעה

מובן מאליו שקו המים מנir עם לא יכול היה לספק את כל צרכי הנגב. הצורך במים גבר אחרי הקמת המדינה והקמתם של יישובים עירוניים וחקלאיים רבים בדרום הארץ. לצורך כך הוקם באמצע שנות ה-50 מפעל ירקון-נגב, אשר הביא מים ממקורות הירקון בראש העין אל המדבר. קו ירקון – נגב היה גם שלב ראשון במסגרת מפעל רחב יותר – המוביל הארצי.

קו ירקון – נגב הביא לנגב מים מראש העין

המוביל הארצי הוא העורק הראשי של מפעל המים הארצי של מדינת ישראל. הוא מתחיל בכינרת, ואורכו כ-130 קילומטר. מטרתו של המפעל היא הבאת מים מהצפון הגשום אל המרכז הדל במים ואל הדרום הדל במים עוד יותר. המפעל הושלם בשנת 1964, אך כבר שלוש שנים קודם לכן הנפיקה ישראל דבר בולים המשתבח בהישג.

המוביל הארצי מספק מים לנגב

עתה, משהובאו מים בנגב הוא החל לפרוח, וחזון כיבוש השממה הפך למציאות. בשנות החמישים והשישים צמחו בנגב בעיקר בנגב הצפוני והצפון מערבי, בהם כמויות המשקעים אינן זניחות – ישובים כפריים רבים. מקימי היישובים קיוו שהאזור יהפוך לאסם התבואה של המדינה, ועד היום ניתן למצוא בשדות הנגב שטחי קרקע גדולים בהם מגדלים דגנים, חיטה ושעורה.

תערוכת "כיבוש השממה" נערכה בשנת 1953. מימין ובאמצע: צילום של בולי ניסיון (photo assay) שלא הונפקו. משמאל: הבול שהונפק לכבוד התערוכה

לחקלאות בנגב יש מספר יתרונות מובהקים: שטחי הקרקע הינם זולים, והתלות במשקעים הינה קטנה יחסית (משום שממילא רוב המים מובאים מהצפון). בנוסף, הטמפרטורות בחורף הינן גבוהות יחסית, דבר הגורם להבשלה מוקדמת של הגידולים.

בשנות השישים היה הנגב האסם החקלאי העיקרי של המדינה. אולם בשנות התשעים חל שינוי דרמטי ביחס לחקלאות בנגב. עליית מחירי המים הפחיתה את הכדאיות הכלכלית שלה, הצורך בכמות גדולה של ידיים עובדות תרם לעליית מחירי התוצרת החקלאית, וגם ברוח הציונית חל פחות. החקלאים בנגב השכילו להתאים עצמם לנסיבות המשתנות, וכיום הם עושים שימוש גדול במים מטוהרים ובמי נגר. השימוש בטפטפות – פיתוח כחול לבן – הקטין את תצרוכת המים, וגם השימוש בחממות החל בנגב והתפשט ממנה לשאר הארץ ואף מחוצה לה. החקלאים בנגב מתמקדים כיום בגידולים הצורכים מעט מים (כגון פרחים) ובמוצרים בהם יש להם יתרון יחסי בזכות האקלים, כגון ירקות חורפיים (למשל, תפוחי אדמה ועגבניות). נעשים מאמצים לפתח 'חקלאות חכמה', כזו המשתמשת בשטח קטן והמסתפקת במעט ידיים עובדות, אך משיגה תפוקה גבוהה.

הטפטפות - פיתוח ישראלי

שבעים שנה חלפו מאז התחדשה ההתיישבות היהודית בנגב. בזכות הבאת המים אל המדבר, הוכיחו החקלאים כי ניתן להפריח את השממה ולפתח חקלאות משגשגת במדבר. לנוכח גידול האוכלוסיה וצריכת המזון בעולם אין ספק כי המודל הישראלי צריך לשמש דוגמא לשאר העולם.

ד"ר יהושע מגר, אגרונום במקצועו, אוסף את נושא החקלאות. התצוגה שלו – "התפתחות עבודת האדמה מראשיתה ועד ימינו" – זכתה במדליית זהב גדול ברמה הבינלאומית. תגובות לכתובת: jmagier@netvision.net.il.

אליפות אירופה לבולאות תימאטית - 2013

אליפות אירופה בבולאות תימאטית תיערך בתחילת חודש מאי באסן שבגרמניה. ההרשמה פתוחה רק למציגים ברמה הבינלאומית עד אמצע חודש נובמבר. יש לשים לב כי בתערוכה זו אין קומיסר, ושינוע התצוגות הוא באחריות המציגים בלבד.

המעוניינים להרשם מוזמנים לפנות למנחם לדור
בכתובת ladorm@gmail.com

אספרנטו: השפה הבינלאומית – חלק שני יהושע טילמן

אספרנטו על קצה המזלג

מה עושה את אספרנטו לשפה הקלה ביותר **יחסית** ללימוד הקיימת כיום בעולם? ראשית, זו השפה היחידה בעולם, שהיא פונטית לחלוטין: לכל אות יש צליל אחד בלבד המייצג אותה, וכל צליל מיוצג על ידי אות אחת בלבד (אין גם אותיות "אילמות" שאינן מבוטאות). בנוסף לכך יש בה רק חמישה צלילי תנועות (בהשוואה לאנגלית שבה 27 צלילים כאלה!) – יתר 23 הצלילים (והאותיות) הן עיצורים. האלפבית של אספרנטו מבוסס על האלפבית הלטיני; הוסרו ממנו האותיות y, x, w, q ונוספו לו שש אותיות עם תגים: $\hat{c}, \hat{g}, \hat{h}, \hat{j}, \hat{s}, \hat{u}$. האלפבית של אספרנטו הוא לפיכך:

Aa Bb Cc (כמו צ) Ĉĉ (ג) Dd Ee Ff Gg (ג) Ĝĝ (ג') Hh Ĥĥ (ח) Ii Jj (י) Ĵĵ (ז')
Kk Ll Mm Nn Oo Pp Rr Ss Ŝŝ (ש) Tt Uu Ŭŭ (ו) Vv Zz (כמו ז) (ט)

שנית, הדקדוק של שפת אספרנטו פשוט יחסית לשפות הלאומיות: יש בו 16 כללי דקדוק בסיסיים, ללא חריגים! ההטעמה בכל מילה בת יותר מהברה אחת היא תמיד מלעיל (כלומר בהברה שלפני האחרונה). בדיבור, כמו בכתב, תפקידה הדקדוקי של כל מילה במשפט הוא חד-משמעי, מוחשי וברור במשפט עצמו, וזאת באמצעות הצמדת הסיום הדקדוקי למילה לפי תפקידה: o (מבוטאת כתנועת חולם) לשם-עצם, a (מבוטאת כפתח) לשם-תואר, e (מבוטאת כסגול) לתואר-הפועל, i (מבוטאת כחיריק) לשם-הפועל, ו- u (מבוטאת כשורוק) לציווי. וכך, במקום נטיות השמות והפעלים הארוכות הקיימות בהרבה שפות, כולל עברית, יש באספרנטו ארבע צורות בלבד לכל שם-עצם ושם-תואר (יחיד ורבים בצורה היסודית ויחיד ורבים בצורת המושא הישיר), שש צורות בלבד לכל פועל (שלושת הזמנים, שם-הפועל, ציווי ותנאי); ואין מינים דקדוקיים: רק בני אדם (או בעלי חיים, אם יש צורך) מתחלקים לזכר ונקבה.

בול מבוסניה, המציג נגזרות שונות של השורש – *esper-i* ("לקוות")

שלישית, אוצר המילים הבסיסי מבוסס על מספר מצומצם יחסית של שורשים, הלקוחים מן השפות האירופיות החשובות, שלכל אחד מהם משמעות יסודית אחת בלבד. באמצעות מערכת של כ-50 קידומות (לפני השורש) וסיומות (בין השורש לסיום הדקדוקי), כל אחת בעלת משמעות בודדת, ניתן לגזור בממוצע 10 מילים (לעיתים אף עשרות), שאין צורך ללומדן לחוד, כי משמעותן קשורה לשורש. לדוגמא: הקידומת *mal-* יוצרת את המשמעות ההפוכה לזו של השורש – וכך, אם *fermi* פירושו *לסגור*, *mal-fermi* יהיה *לפתוח*; אם *bela* הוא *יפה*, *mal-bela* יהיה *מכוער/ת*. הסיומת *-ej-* (מבוטאת אי) יוצרת משמעות של "מקום שבו מבוצעת פעולה מסוימת": אם *lerni* פירושו *ללמוד*, *lern-ej-* הוא *בית-ספר* ("מקום שבו לומדים"); אם *mal-san-ul-o* הוא *אדם חולה* (מילולית: "אדם שהוא היפוכו של בריא"), *mal-sanul-ej-o* יהיה *בית-חולים*.

וכך הלאה. מלבד זאת כל מילה בינלאומית נכללת אוטומטית באספרנטו, בכפוף לכתיב ולביטוי של השפה (לכן דוברי שפות אירופיות יעדיפו כ-בית חולים את hospitalo). משום כך בעת הלימוד אין כל צורך לשנן אלפי מילים, כי-אם רק את השורשים בצורתם היסודית (שם-עצם או תואר או פועל) ואת התוספות אליהם. בקורס בסיסי (כמו זה, שבו למדתי לפני למעלה מארבעים שנה) לומדים כמה מאות שורשים ואלה בהחלט מספיקים לניהול שיחה של יום-יום.

בשל כל אלה אספרנטו קלה יותר ללימוד מכל שפה זרה אחרת, ודאי לדוברי שפות אירופיות. בניסויים מדעיים הוכח, שכמה חודשים של לימוד אספרנטו שווים למספר שנות לימוד של שפה לאומית, לדוגמה אנגלית או צרפתית; ואפילו לדוברי שפות לא-אירופיות קל יותר ללמוד אספרנטו, מאשר כל שפה אירופית אחרת. אחד הקורסים הפופולאריים ביותר באינטרנט הוא lernu.net, שבו ניתן ללמוד באמצעות 40 שפות, כולל בעברית.

האוסף שלי

הפריט הבולאי הראשון
בתחום האספרנטו

התחלתי לאסוף בולים מכל העולם בעידודו של אבי המנוח עוד בילדותי בברית-המועצות, וכשלמדתי אספרנטו בראשית 1970 כבר היו ברשותי בולים אחדים בנושא. החלטתי להתמקד באיסוף תימאטי של אספרנטו: התחלתי לחפש בולים בכל חנות, רכשתי קטלוג והצטרפתי לאגודת הבולאים האספרנטיסטים. לאט-לאט האוסף גדל – ואף ביתר-שאת, כאשר התחלתי להשתתף בכינוסי אספרנטו ב-ח"ל.

ניתן לחלק את הבולים בתחום לארבעה סוגים: בולים לכבוד **ד"ר זמנהוף**, בולים לכבוד השפה וארגוניה, בולים לכבוד אירועים של דוברי השפה ובולים הנושאים כיתוב באספרנטו ללא קשר לשלושת הנ"ל. ראשונים להופיע היו דווקא הבולים מן הסוג האחרון. הפריט הבולאי הראשון בתחום האספרנטו לא היה בול, אלא שובל של בול מבוואריה, מסדרה שהונפקה במלאת 90 לנסיך-העוצר **לואיטפולד**. הבולים הונפקו בקונטרסים, ובקצות הגליונות היו צמודים שבליים ובהם פרסומות. אחד משני השבליים של הבול בן 5 פפנינג הכיל פרסומת עבור "מסעדה צמחונית **אספרנטו** במינכן".

בול פופוב עם
הכיתוב באספרנטו

ברית-המועצות – החלוצה

בולים של ממש הופיעו רק כעבור 14 שנה: בשנת 1925 הנפיקה ברית-המועצות הצעירה, שהבחינה בכוחה התעמולתי של אספרנטו, זוג בולים (בעיצוב זהה) במלאת שלושים שנה להמצאת הרדיו בידי הממציא הרוסי **אלכסנדר פופוב**. בבולים הופיעה הכתובת באספרנטו **ממציא הרדיו – פופוב** (שאר הכיתוב הוא ברוסית). פופוב זכה ברבות השנים לבולים רבים נוספים, אך כבר ללא כיתוב אספרנטי.

שלושת הבולים הבאים כבר עסקו בשפה עצמה ובארגוניה. ב-1926 הוצא זוג בולים לכבוד הכינוס העולמי השישי של SAT ("האגודה האל-לאומית הכלל-העולמית"). על הבולים הודפס הכיתוב **דואר בריה"מ** והערך בשתי השפות, אך הכיתוב **כינוס הפועלים הבינ"ל השישי של אספרנטו 1926** מופיע רק בשפה זו. במסגרת האליפטית המקיפה את תמונת האנדרטה רשומה בקוד מורס בשתי השפות הסיסמא **פועלי כל הארצות, התאחדו**. את הבול מעטרים, נוסף לסמל "הפטיש והמגל" הסובייטי, שני כוכבים מחומשים ירוקים. הכוכב (ירוק – צבע התקווה במסורות האירופיות, חמשת הקצוות – חמש היבשות) התקבל כסמל השפה ב-1892 ובכינוס העולמי הראשון ב-1905 שולב בתוך דגל אספרנטו, הירוק גם הוא. הכוכב מופיע ברוב הבולים המוקדשים לאספרנטו. אגב, בתקופת הכינוס הבולים הוחתמו בחותמת-אירוע מיוחדת בצבע ירוק, "טריק" שזכה לחיקוי גם בבולים בארצות אחרות. בולי 7 הקופיקות בשתי הסדרות הנ"ל הונפקו מחדש ב-1927 עם הדפס-רכב המשנה את הערך הנקוב ל-8 קופיקות. חלק קטן מן הבולים הופיע עם ההדפס, כשהוא הפוך, ואלה יקרים למדי.

כעבור עוד שנה – עוד בול, לציון 40 שנות אספרנטו (ראה תמונה בחלקו הראשון של המאמר בגיליון הקודם), ובו לראשונה מופיע דיוקנו של ד"ר זמנהוף. בכמות סמלית הוצאו גם גיליונות בלתי-מנוקבים, תופעה שתחזור גם בחלק מן הבולים הבאים.

שני הבולים עם העריכים הגבוהים בסדרה מן המניין של ברית המועצות, עם כיתוב באספרנטו

בשנת 1930 (במסגרת הסדרה השלישית מן המניין של ברית המועצות, ש-16 בוליה הודפסו פעמים רבות בין 1929 ל-1941) שני הבולים האחרונים של התקופה החלוצית. בעריך הגבוה ביותר בסדרה (שלושה רובל) ובניקובים שונים בשתי הדפסות זכה הבול עם תמונת **תחנת-הכוח ההידרו-חשמלית ע"ש לנין בוולחוב**. הבול בעריך הגבוה השני (רובל אחד) נשא את תמונת בניין **הטלגרף המרכזי במוסקבה**; באותה שנה הוא הפיע בניקוב-קו ואילו ב-1932 הודפס בניקוב-מסרק או ללא ניקוב ובסימני-מים אחרים. כעבור עשור נועד לבול זה תפקיד חדש ומוזר, אך בינתיים החלו ה"טיהורים" של סטלין, שכללו את כל בעלי הקשרים עם חו"ל (ובהם אספרנטיסטים ואספני-בולים), וכוכב האספרנטו חדל לזרוח בשמי ברית-המועצות.

הכוכב נודד אל ברזיל

הבאה בתור היתה ברזיל: שני הבולים הראשונים, שהופיעו ב-1935 וב-1936 היו חסרי קשר לשפה עצמה. שני הבולים יצאו לכבוד **היריד הבין לאומי של דוגמאות**

יובל האספרנטו,
ברזיל 1937

מסחריות בריו-דה-ז'ניירו, ברזיל, והם זהים לחלוטין
חוץ מצבע ומציון מספר היריד: ב-1935 – **היריד השמיני**
וב-1936 – **היריד התשיעי**.

בתחילת 1937 הופיע בול לכבוד הכינוס הלאומי התשיעי של אספרנטו בריו-דה-ז'ניירו. כעבור מספר חודשים יצא עוד בול לכבוד יובל השפה, ובכך תמה עוד תקופה של בלעדיות בולאית של מדינה בודדת בנושא האספרנטו (ברזיל עוד תנפיק בולים בהמשך, בהפסקות גדולות). אך באמצע מלחמת העולם השנייה הופיע בול מפתיע מטעם המדינה הכי פחות צפויה!

בול של גרמניה הנאצית!?

משרד הדואר של הרייך השלישי לא היה מנפיק בול הקשור ל"שפתם של היהודים", גם לא בטעות: מדובר ביוזמה מקומית של המינהל האזרחי מטעם חיל הכיבוש הגרמני בשטחי ברית-המועצות. כאשר היה צורך בבולים במקומם של בולים עם דיוקנו של היטלר מ-1941, עם הדפס-רכב אוקראינה (UKRAINE), אשר שימשו עד אז, החלו להיעזר בבולים הסובייטיים של הסדרה השלישית מן המניין בשימוש מקומי באיזורים השונים. באיזור העיירה **בולשאיה אלכסנדרובקה** שבמרכז אוקראינה החלו בין ינואר למרס 1942 להטביע בחותמת ידנית הדפס-רכב שחור (בביצוע ירוד בטיבו), שנשא את תאריך כיבוש האזור **16.8.41**, את צלב-הקרוס, שם האזור בקיצור (**B. ALEX**) ולבסוף את העריך – 3 או 10 רובלים.

בול ברית המועצות עם כיתוב אספרנטו,
ועליו הדפס רכב של הכיבוש הנאצי

ההדפסים בוצעו דווקא על גבי הבול של "בניין הטלגרף המרכזי במוסקווה". קרוב לוודאי שאיש מבין הגרמנים במינהל האזרחי לא זיהה את הכיתוב הזעיר באספרנטו, או לא הכיר את יחסו של היטלר לשפה וליוצרה. אין בידי נתונים על גודל ההנפקה, אך כיוון שהבולים הוצאו מן השימוש ב-16 במאי 1942 ניתן לשער, שבחודשים הספורים מאז תחילת השנה גם השימוש בהם היה קטן; כך הם הפכו לבולים היקרים ביותר בנושא האספרנטו. לצערי, בולים אלו אינם מצויים באוסף שלי, ואני נאלץ להסתפק בצילום מקטלוג.

לאחר מלחמת העולם השנייה

קצת לפני תום המלחמה חידשה ברזיל את הנפקות האספרנטו בזוג בולים מעויינים לכבוד הכינוס הלאומי העשירי בריו, בירתה דאז. מכאן ואילך חדל ה"מונופול" של מדינה בודדת בבולי אספרנטו, ומדינות נוספות הצטרפו למרוץ. ב-1947 הוציאה בולגריה בול לרגל הכינוס הלאומי ה-30 בסופיה ו-60 שנות אספרנטו (בטרם השתלטה המפלגה הקומוניסטית של עידן **סטאלין** עליה, כמו גם על יתר אירופה המזרחית).

באותן שנים נמנעו מדינות "ברית ורשה" מהנפקות הקשורות לאספרנטו, משום שסטאלין ראה באספרנטו ביטוי ל"קוסמופוליטיות". רק לאחר הדה-סטאליניזציה של

בול דואר אויר עם
הדפס רכב של טרייסט

1956 טוהרו האספרנטיסטים מאשמה חמורה זו. אולם יוגוסלביה לא הייתה חלק מברית ורשה, וכך בשנת 1953 הונפקו בה שני בולים לכבוד הכינוס העולמי ה-38 בזאגרב. בול דואר האויר, בערך נקוב של 300 דינר (ראה תמונה בגליון הקודם), הופיע במהדורה מצומצמת של 20,000 עותקים והפך לאחד הבולים היקרים בתחום. הבולים הונפקו גם ב"שטח החופשי של טרייסט – איזור ב" (שהיה בשליטה צבאית של יוגוסלביה בין 1945 ל-1954 ואחר כך צורף אליה) בשינוי צבע ועם הדפס-רכב אדום **STT VUJNA**. שלושת אלפים (מתוך 15,000) מבולי דואר האויר הופיעו בהדפסה שנייה, אך עם שינוי צבע בהדפסה זו – מה שהפך אותם ליקרים עוד יותר.

אחרי הוועידה העשרים של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית בשנת 1956 נפרץ הסכר: במדינות מזרח-אירופה (בעיקר הונגריה, בולגריה ופולין) הוקמו מחדש ובתמיכה ממשלתית ארגונים לאומיים חזקים, ומדינות אלה החלו להנפיק בולי אספרנטו. ב-1957 פתחה הונגריה (70 שנה לאספרנטו ו-40 לפטירת זמנהוף), ומיד אחריה בולגריה. לכבוד מאה שנה להולדת זמנהוף והכינוס העולמי ה-44 בורשה

הצטרפה פולין לחגיגה בשנת 1959 בשני בולים. הראשון שביניהם (הימני בתמונה) היה כנראה גם הראשון בנושא, שהיה באוספי בהיותי ילד, עוד בטרם ידעתי את משמעות השם **אספרנטו**; את השני (השמאלי) והיקר יותר השגתי רק שנים רבות אחר-כך, והוא הבול הרב-גוני הראשון בין בולי אספרנטו (4 צבעים).

קצרה היריעה להכיל את כל בולי האספרנטו שהונפקו בשנות הששים. ראוי לציין, כי ב-1967 הייתה אמורה ישראל להנפיק בול לכבוד הכינוס העולמי ה-52, שנועד להתקיים באוגוסט בתל-אביב בהשתתפות של למעלה מ-1,200 איש ובחסותו של הנשיא השלישי **זלמן שזר**. אחרי שמצרים סגרה את מיצרי טיראן למעבר אוניות ישראליות, הוכרז בישראל מצב חירום, ואגודת אספרנטו העולמית נחפזה להעתיק את הכינוס אל מקום מושבה ברוטרדם. לאכזבת המארגנים הישראליים הושמד כל מלאי הבולים שכבר הודפס. רק בדצמבר 2006 זכינו לראות את תמונת הבול שהושמד על-גבי השער של **שוכל** מס' 64. מאז נהייתי אספרנטיסט ב-1970 ניסיתי עם חבריי באגודה הישראלית להציע ל"שירות הבולאי" להוציא בול לכבוד ד"ר זמנהוף ויצירתו האלמותית, אך למרות שקיבלנו הבטחות משרי התקשורת השונים, ולמרות שני כינוסים בינלאומיים שנערכו מאז בארץ – לא עלה הדבר בידינו עד 2006.

אוסף בולאי בתחום האספרנטו מכיל גם דברי בולים לסוגיהם השונים. הראשונה בתחום הייתה אוסטריה: בשנת 1949 הנפיקו האוסטרים בול לרגל הכינוס הלאומי אשר התקיים בעיר גראץ. שנה אחר כך נעשה שימוש באותו עיצוב כבול מודפס על גבי גלויה ועל איגרת אויר. בשנות ה-60 הונפקו דברי בולים בנושא אספרנטו גם בהונגריה ובפולין.

איגרת דואר אויר מאוסטריה עם הדפס של הבול משנת 1949

בשנת 1982 הונפק בבלגיה בול לציון הכינוס העולמי ה-67 אשר נערך באנטוורפן. בול זה הוא בעל משמעות אישית רבה עבורי, הן משום שנטלתי חלק בכינוס באופן אישי, והן בשל הרעיון הנאה של העיצוב. הבול מבוסס על ציור של **ברניגל** המראה את מגדל בבל, רעיון שנוצל גם בבול של קובה בשנת 1990.

עד כה ראינו הנפקות רק באירופה ובברזיל. בשנת 1986 נערך הקונגרס העולמי ה-71

בבייג'ינג, ולכבוד המאורע זכינו בפריט בולאי ראשון מאסיה. ראוי לציון, כי אספרנטו הייתה תמיד פופולארית בסין בשל הקושי של הסינים לקלוט שפות מערביות, שהיו בנוסף לכך כרוכות בעיניהם בהיסטוריה אימפריאליסטית. באותה שנה גם זכינו להנפקה ראשונה ביבשת החמישית – בול אוסטרלי לציון כינוס הוועד הפועל של **ארגון השוטרים הבינלאומי** (איפ"א). השוטר הבריטי, **ארתור טרופ**, שייסד את הארגון

בשנת 1950 לא נודע כאספרנטיסט, אך הוא בחר להשתמש בשפה זו בסימא שעל סמל הארגון: **Servo per amikeco – שירות תוך ידידות.**

דבר בולים שהונפק בסין בשנת 1986 לרגל הקונגרס העולמי ה-71

בשנת 1987 זכינו למספר גדול של הנפקות לציון שנת המאה ליצירת השפה. בין המנפיקות הייתה גם ברית המועצות, ששברה בכך בצורת שנמשכה 55 שנה. בחרתי להציג כאן את הבול שהונפק בקובה, המשתייך גם לנושא "בול על בול", מאחר והוא מציג גם תמונה מוקטנת של הבול הסובייטי מ-1927.

לאחר התפרקות הגוש המזרחי

עם התמוטטות המשטרים הקומוניסטיים במזרח-אירופה חלו תמורות גם בתנועות הלאומיות של אספרנטו באותן מדינות: לא עוד תמיכה כספית ממשלתית בארגונים בתמורה לתעמולה פוליטית בקרב האספרנטיסטים; לא עוד תשלום דמי-חבר עבורם לאגודה העולמית; לא עוד מימון ואכסניות לקורסים של השפה; ובעיקר, לא עוד פרנסה לפעילים-מטעם. מלבד זאת, בחופש הפוליטי החדש נדרשה האנגלית (ולא אספרנטו) לאיתור מקורות-פרנסה חדשים במערב, והשימוש בה באינטרנט המתפתח באותה התקופה הביא להפחתת הדרישה לאספרנטו (מצד שני האינטרנט הביא גם לפריחה מחודשת של השפה שנים מאוחר יותר, אם-כי בצורה שונה, לא מימסדית). יחד עם זאת המשיכו מדינות מזרח אירופה להנפיק בולים רבים המוקדשים לאספרנטו, גם בגלל הביקוש הער בקרב האספנים.

ומה בישראל?

במשך שנים רבות (מאז 1967) התעלם השירות הבולאי משפת האספרנטו ומיוצרה ד"ר זמנהוף. כך, למשל, לא הונפק בארץ בול לציון מאה שנה לשפה על אף פניות רבות בנושא. "האגודה לאספרנטו בישראל" הצליחה לאחר מאמצים מרובים להזמין את הכינוס העולמי ה-85 לתל-אביב ליולי 2000, ואף אירחה אותו בהצלחה מרובה, אך גם אז לא הצלחתי להשיג מן ה"שירות הבולאי" הנפקת בול לכבוד המאורע, ונאלצנו להסתפק בחותמת-אירוע (ראה חלק א' בגליון הקודם).

ב-2006 נפל דבר בישראל: השירות הבולאי נתן אור ירוק לאגודתנו להנפקת בול. בחלק ניכר של אותה שנה עמלתי בפגישות מרובות עם עובדי השירות על הבול, על חותמת ההופעה, על מעטפת-יום-ראשון ועל הטקסט עבור עלון הבול (תלת-לשוני, במיוחד לכבוד אספרנטו). הבול כלל את דיוקנו של זמנהוף מטקסט ה"ויקיפדיה" באספרנטו אודות חייו. לצערי, רובו של השם Esperanto מופיע על השובר בלבד ורק סופו – על הבול עצמו. בדיון בוועדה הציבורית העלתי מספר הסתייגויות ביחס לעיצוב. אולם למרות שהרוב בוועדה תמך בהסתייגויותיי, סירב מעצב הבול לקבל תיקונים, הנוגדים את השקפותיו המקצועיות.

יורשה לי להתוודות כאן, כי בהיסח-דעת הכנסתי שגיאה בטקסט הנלווה בבול: את שנת הולדתו העברית רשמתי **"התר"כ"**, ולא **"התר"ך"** – כדין. בסופו של דבר הופיע הבול ב-17 לדצמבר 2006 (יומיים לאחר תאריך הולדת זמנהוף) במלאות 120 שנה לשפה (ב-2007) וזכה לביקוש ניכר בין אספני אספרנטו ויודאיקה. במקביל הצלחנו גם להנפיק דף-מזכרת, טלכרט של "בזק" ומדליה של החברה הממשלתית למדליות.

ממש עם כתיבת שורות אלה זכיתי, יחד עם חבריי האספרנטיסטים בארץ ובעולם, בהפתעה מרנינה: בול אספרנטו שני בישראל! המדובר בבול שהונפק לכבוד מלאת חמישים שנה לסניף איפ"א ישראל: על הבול מתנוסס סמל הארגון עם הסיסמא, החוזרת בהגדלה ועם תרגום על גבי השובר. גם בעלון ההסבר אוזכר השימוש באספרנטו, והעיקר: הפעם לא נאלצתי לנקוף אצבע, כדי לקבל את התוספת הנאה הזאת לאוספי!

אישים דוברי אספרנטו

כאשר התחלתי לסדר את אוסף האספרנטו באלבום, החלטתי להוסיף, בדפים נפרדים, בולים ובהם אישים (ידועים יותר או פחות), שהשתמשו באספרנטו בתקופה כלשהי בחייהם. את הבולים ריכזתי לפי האישים עצמם, גם כשבוליהם הופיעו במספר ארצות. הראשון והנפוץ שבהם הוא **יוסיפ ברוז טיטו**, מי ששימש נשיא יוגוסלביה במשך

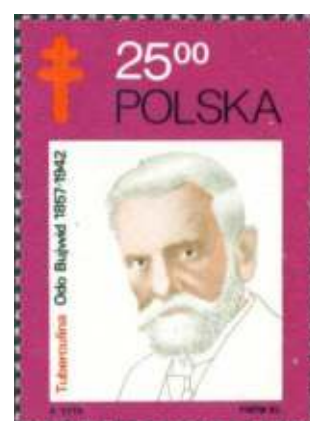

פרנץ יונאס

כשלושים שנה. טיטו למד אספרנטו בצעירותו והביע לא פעם תמיכה בשפה, בין השאר באמצעות מתן חסותו לכינוס העולמי בזאגרב 1973; בולים לכבודו של טיטו הונפקו בכמויות עצומות במדינתו, אך יש לי גם בול ברזילי לכבוד ביקורו הממלכתי ב-1963. נשיא אספרנטיסט אחר, מוכר בעולם פחות, הוא **פרנץ יונאס**, אשר כיהן כנשיא אוסטריה משנת 1965 ועד מותו בשנת 1974. יונאס השתתף באופן פעיל בכינוסי אספרנטו והעניק להם את חסותו. שני בולים עם דיוקנו הונפקו באוסטריה, ולפחות שני בולים אחרים הוא עיצב (כסדר-דפוס במקצועו); בול עם דיוקנו הונפק ב-1965 גם באיראן לרגל ביקורו הממלכתי.

ראש-מדינה אספרנטיסט נוסף היה **וילם דראס**, שעמד בראש ארבע ממשלות בהולנד בין השנים 1948 ל-1958; עד פטירתו ב-1988 בגיל 101 הוא היה חבר בוועד החסות העליון של **אגודת אספרנטו העולמית**. ב-1986 הולנד כיבדה את יום הולדתו המאה בבול ובשנת 2000 דיוקנו מופיע באחד מעשרת בולי הגיליון המיוחד, המתעד רגעי השיא של הולנד במאה העשרים.

לא רק ראשי מדינות אספרנטיסטים זכו להנצחה על בולים. פולין הנציחה את המשורר היהודי **יוליאן טובים**, שתרגם שירה לאספרנטו ואת הבקטרילוג ד"ר **אודו בויוויד**, שפעל בתנועה הפולנית בין מלחמות העולם. ב-1988 סין הנפיקה שני בולים במלאת 120 שנה להולדתו של **צאי יואנפאי**, מחנך ושר החינוך בסין שלפני המהפכה הקומוניסטית, שפעל רבות להפצת האספרנטו. צרפת הנפיקה בולים לכבוד שניים מחלוצי התעופה שלה: ב-1971 עם דיוקנו של **אנרי פרמאן** (1874–1958), אשר קרא לשימוש באספרנטו לתקשורת תעופתית; ב-2004 עם דיוקנה של **מארי מארוין** – אלפיניסטית, ספורטאית, וטייסת, הנחשבת עד היום לאישה המעוטרת ביותר בתולדות צרפת, אשר דיברה בין היתר אספרנטו. ומן האוויר אל החלל: הקוסמונאוט ההונגרי **ברטלאן פארקאש** (יליד 1949), שטס ב-1980 בחללית הרוסית **סויוז-36** עם הסובייטי **ואלרי קובאסוב** ובכך הפך גם לאספרנטיסט הראשון בחלל, הונצח בבולי הונגריה, ברית המועצות ולאוס.

אישים אספרנטיסטים. מימין לשמאל: אודו בויוויד, צאי יואנפאי וברטלאן פארקאש

אספרנטיסט נוסף, שהגיע לחלל (אם-כי לא בגופו, אלא בנפשו וביצירתו) היה הנער היהודי-צ'כי **פטר גינז**, ברוך כישרונות בספרות ובציור, שנרצח בידי הנאצים באושוויץ בגיל שש-עשרה. ציורו "נוף ירח" (אשר העתק ממנו נמסר על ידי מוסד "יד ושם" לאסטרונאוט הישראלי **אילן רמון**, אשר לקחו עמו לטיסה לבלי שוב) הונצח בגיליונית-זיכרון של הרפובליקה הצ'כית בתחילת 2005. סיפורו המפורט מפרי עטו של חברנו המנוח **יורם כהן (דובוש)** נכלל בגיליון 83 של נושאון; את קשרי האישי אל פטר ואל אילן ואת פרשת הגיליונית תיארתי במכתב למערכת בגיליון 98.

המשרות רחל

גם מקומה של ישראל לא ניפקד באוסף זה. בראשית 1991 הונפקה סדרה של שלושה בולים המנציחים נשים מפורסמות ובהן **המשרות רחל (בלובשטיין סלע)**. בעיזבונה של רחל נמצאו מכתבים מידידה-אהובה המהנדס **מיכאל ברנשטיין**, אשר ממנו למדה אספרנטו בעת לימודי האגרונומיה באוניברסיטת טולוז שבצרפת. מכתביו של ברנשטיין לרחל כללו מילים ומשפטים שלמים בשפה (או אף נכתבו בה במלואם) – עובדה המלמדת על שימוש באספרנטו, לפחות פאסיבי, מצידה של רחל.

במסגרת אירועי מאה שנה לתל-אביב, הונפק בתחילת 2008 בול לזכרו של יוזמה ומקימה של "אחוזת בית" (שהפכה ברבות הימים לעיר העברית הראשונה), **עקיבא אריה וייס**, אשר קרא בין היתר ללמד לילדי העיר אספרנטו. ולבסוף, נשיאה הרביעי של מדינת ישראל, **אפרים קציר**, אירח במשכנו משלחת של "האגודה לאספרנטו בישראל" והביע את אהדתו לאספרנטו, שאותה למד בצעירותו, כיוון שאביו היה אספרנטיסט. ב-1976 הוא ניהל לשגר מברק-ברכה באמצעות המשלחת הגדולה של משתתפים מישראל לכינוס העולמי ה-61 באתונה, וזה הוקרא בפתיחה החגיגית.

לסיכום

עד היום הונפקו עשרות בולים ואלפי חותמות-אירוע הדואריות בתחום האספרנטו. אני מקווה, שהמאמר על שני חלקיו יעורר עניין בקרב החברים בנושא אספרנטו, ואולי אף יגרום להתעניינות בלימוד השפה.

יהושע טילמן למד אספרנטו ב-1970 ומאז הוא פעיל בתחום וגם אוסף בולים בנושא. יהושע השתתף בהקמת אגודת הצעירים האספרנטיסטים בישראל ושימש כמזכיר האגודה. מאז שנות ה-80 הוא הנציג הראשי של אגודת אספרנטו העולמית וסגן היושב-ראש של האגודה הישראלית. ב-2006 היה שותף לתכנון הבול "120 שנה לאספרנטו" וחותמת יום ההופעה. כן השתתף בתכנון המדליה הממשלתית באותו נושא. כתובתו למשלוח תגובות: b48705544@013.net

הדג שהפתיע את המדענים רון ברגר וחן כהן

ממזרח לעיר העתיקה של ירושלים, על המורדות הדרום-מזרחיים של הר הזיתים, שוכנת העיירה הערבית אלעזריה. השם הערבי הוא שיבוש של השם העברי **אלעזר**, יהודי שעל פי המסורת חי במקום לפני כאלפיים שנה. בברית החדשה מסופר, **ישוע** עבר במקום בדרך מהירדן לירושלים כשעלה לרגל לחג הפסח שבמהלכו נתפס על ידי הרומאים ונצל. בעוברו במקום פנתה אליו **מרתה**, אחותו של אלעזר, והתחננה בפניו שיציל את אחיה שזה עתה נפטר. ישוע בא לבית אלעזר והחזירו לחיים – נס חשוב ומיוחד, שזכה לפרסום עוד בימיו של משיח הנוצרים. בזכות זאת נקרא היישוב על שמו של אלעזר, שביוונית ובלטינית מוכר כ"לזרוס".

ישוע מקים לתחיה את אלעזר

הביטוי "מקרה לזרוס" מציין בעל חיים שנחשב שנכחד ואז מתגלית דוגמא חיה של המין. מקרי לזרוס נדירים מאד, והמאמר הנוכחי בסדרה זו מוקדש למפורסם מכולם, דג שמילא תפקיד חשוב ביציאת בעלי החיים מהים ליבשה לפני מאות מיליוני שנים. שרידיו של דג זה אינם קיימים כמאובנים בשכבות שלאחר היכחדות הדינוזאורים, ולכן מדענים סברו שהוא נכחד לפני כ-65 מיליוני שנים. אבל למרבית ההפתעה בשנת 1938 התגלה דג כזה בשלל הטרי של דייג מדרום אפריקה. מאז התברר שכיום קיימים שני מינים מאד קרובים שלו - האחד חי לאורך החוף המזרחי של אפריקה, בין איי קומורו לדרום אפריקה, והשני במזרח האוקיינוס ההודי, באיי הארכיפלג האינדונזי.

מאובן של "בן דוד" קדום של הצליקאנת'

לדג ה"לזרוס" הזה יש שם מוזר, צליקאנת', המבוסס על יוונית קלאסית ומציין עמוד שדרה חלול. אחד המאפיינים הייחודיים של הצליקאנת' הוא, שעמוד השדרה שלו הוא צינור ארוך וגמיש, העשוי מעצם רכה שהתגרמה רק בחלקה, ולא הפכה לסדרה של חוליות שלובות. זאת בניגוד ליתר הדגים והמינים שהתפתחו מהם, אשר להם עמוד שדרה גרמי אשר בזכותו הם נקראים בשם הקבוצתי חולייתנים.

מאפיין ייחודי זה של הצליקאנת' מלמד אותנו עד כמה הוא שייך למין קדום (קיומם של מאובנים עתיקים של מינים קרובים אליו הוא הוכחה נוספת לכך). למעשה, הצליקאנת' מהווה חוליה בשרשרת בין התולעים הקדומות, שהגוף שלהן בנוי כזוג צינורות מקבילים (תעלת העצב המרכזית ומערכת העיכול), לבין בעלי החוליות. אצל בעלי

החוליות תעלת העצב התגרמה לעמוד שדרה המגן על העצב השולט על אברי הגוף, כשהגמישות נשמרת על ידי חלוקת העמוד לחוליות המחוברות במפרקים גמישים.

אבל חקר המאובנים לימד אותנו עד כמה הצליקאנת' חשוב להבנת ההתפתחות של בעלי החיים היבשתיים. כמו כל בעלי החיים הימיים, גם הדגים היו צריכים למצוא דרך להפיק מהמים את החמצן הדרוש להם כדי להיות לנוע ולעכל מזון. למרבית מיני הדגים יש לצורך זה סדרה של זימים, שהם רקמות רכות בצד הראש. המים שהדגים מכניסים דרך הפה עוברים דרך הזימים בדרכם החוצה. הזימים עשירים בכלי דם, וקולטים מולקולות של חמצן המומס במים ומעבירים אותן לכלי הדם.

מאובנים הוכיחו כי דגים עלו ליבשה, אך לא נמצאו מאובנים כאלה של דגי ריאות

ישנם מינים מסוימים של דגים שפיתחו צורת נשימה שונה, המתבססת על שקיות גז בגוף הדג המשמשות ליצירת כושר ציפה במצבי מנוחה. כדי להבין את חשיבות כושר הציפה די להתבונן בכרישים, שלהם אין שקים כאלה. הכרישים נדרשים להימצא בתנועה מתמדת בכל שעות היום והלילה, אחרת ישקעו לקרקעית הים. דגים רבים מוציאים את פיהם מהמים ונושמים אויר מהאטמוספירה אותו הם מנתבים לשקי הציפה. יש מיני דגים, הנקראים דגי ריאות, שבהם שקי הציפה התפתחו לריאות, שבהן מולקולות של חמצן גזי נקלטות ומועברות אל כלי הדם. לדגי הריאות יש יכולת לחיות פרקי זמן ניכרים מחוץ למים, וחלקם פיתחו צורות תנועה המתאימות גם הן לחיים ביבשה. בגלל שבעלי החוליות היבשתיים נושמים באמצעות ריאות, מדענים במאה ה-19 האמינו, שדגי הריאות היו החוליה המקשרת בין דגים לבעלי החיים היבשתיים, הנחה הנראית הגיונית.

למרבת המבוכה לא נמצאו שרידים מאובנים של דגי ריאות שפיתחו את יתר האיברים המאפשרים חיים ביבשה, ובפרט - גפיים. לעומת זאת, ולהפתעת המדענים, נמצאו מאז סוף המאה התשע-עשרה עוד ועוד מאובנים של דגים בעלי זימים (מהתקופה שבין 390 ל-360 מיליוני שנים), מרביתם ממשפחות הקשורות לצליקאנת', שלהם מאפיינים של התפתחות גפיים קדמיות ואחוריות מורכבות. מאחר וכולם היו דגים בעלי זימים סברו מדענים רבים שאלה ממצאים מטעים, וכי מדובר בדגים שלא הצליחו לבצע את המעבר המלא לחיי יבשה. מדענים אלה טענו, ובצדק, שרק כשימצא מאובן של דג בעל זימים או בעל ריאות עם ארבע גפיים מפותחות ומערכת נשימה המאפשרת חיים קבועים ביבשה תיפתר החידה באופן מוחלט.

מתברר שדגים בעלי זימים, כמו קרוב משפחה זה של הצליקאנת' היו הראשונים לפתח גפיים מורכבות להפוך לדו-חיים

ואז, ב-2004, התגלה בגרינלנד ממצא מדהים שזכה לשם טיקטאאליק. לדג זה, שחי לפני כ- 375 מיליוני שנים, היו ארבע גפיים מפותחות לחלוטין, כולל אצבעות. מערכת הנשימה שלו התבססה על זימים, אבל בנוסף להם יצא מתוך חלל הפה קנה נשימה, שכל הנראה הוביל גזים לשקי ציפה שהיו בעלי מבנה דומה מאד לריאות של דו-חיים. וכאן אנו גם מגיעים לקשר בין הטיקטאאליק לצליקאנט' – שניהם היו בבירור בני משפחה קרובים. וכך הדג שעצם קיומו בימינו הדהים את מדעני מחצית המאה העשרים, הדג שבגלל שרידיו המאובנים חשבו שהיה לו קשר מסוים ליציאת בלי החיים מהסביבה הימית ולתחילת החיים ביבשה, הפך פתאום לשריד חי מנקודת המעבר החשובה בתולדות החיים. בלי הצליקאנט' ובני משפחתו הקרובים ההיסטוריה של החיים בכדור הארץ היתה שונה, ומי יודע? אולי אנחנו היינו מתפתחים במעמקי הים...

הצליקאנט' המערבי

מהסיפור ההיסטורי בואו נעבור להיכרות קצרה עם הצליקאנט' בן ימינו. המין המזרחי יותר, הצליקאנט' האינדונזי, הוא מעט קטן יותר מהמין המערבי, זה שמגיע מחופי אפריקה. בשתי הקבוצות הנקבות גדולות במעט מהזכרים, כשדג ממוצע הוא בעל אורך של כ-1.60 מטר ומשקלו כ-60 קילוגרם. הנקבה הגדולה ביותר שנתפסה אי פעם ברשת של דייג היתה באורך של שני מטר ושקלה מעט

יותר מתשעים קילוגרם. הדג הזכר מפרה את הנקבה במגע גופני ישיר, והביצית המופרית נשארת בתוך גוף האם במשך כמעט שנה עד שהאם פולטת למים את הדג הצעיר היחיד שהיא נושאת בגופה. הדג הצעיר נולד כשגודלו כמחצית מגודל דג בוגר, ומתחת לבטנו מעין שק המכיל את שאריות החלמון מהביצה בה גדל. חלמון זה משמש את הדג הצעיר בשנת חייו הראשונה כמלאי מזון המאפשר לו להימנע מסיכונים מיותרים בעת שהוא לומד לצוד את טרפו. בסיום השנה הראשונה השק הריק מתנתק מגופו של הדג הצעיר, ומנקודה זו הוא נראה כצליקאנט' בוגר. בערך בתקופה הזאת בחייו הדג הצעיר גם מגיע לבגרות מינית.

הצליקאנט' מכוסה במעטה של קשקשים עבים המהווה מעין שכבת שריון על גופו. צבעם של הקשקשים אחיד – כחול כהה אצל הדג מחופי אפריקה וכחול כהה עם נטייה לחום אצל זה מחופי אינדונזיה, כשאצל שניהם הגוף מנוקד בכתמים לבנים קטנים המהווים חלק מההסוואה של הדג לפני הרקע של קו המצוק. עיני הדג גדולות והן בולטות בצידי הראש, ותאי קליטת האור בהן מעניקות ראייה טובה במיוחד בגוונים כהים של הצבע הכחול, מה שמהווה התאמה טובה לאורח החיים שלו. הצליקאנט'

פעיל בשעות הלילה, ובמהלך שעות היום הוא מתחבא בנקיקים ומערות קטנות המצויות לאורך המצוק של קו המדף היבשתי (המציין את המעבר מאזורי החוף הרדודים למעמקי אגן האוקיינוס). בנוסף לחוש הראיה יש לצליקאנט' חוש נוסף, שקיים גם אצל הכרישים – יכולת לחוש בשינויים קלים בשדה החשמלי סביבו, המאפשרת לו לאתר בתנאי ראות גרועים טרף קרוב או סכנה.

הצליקאנט' ניזון בעיקר מדגים שהוא צד לאורך צד המצוק – אזור עשיר בפלנקטון ובמיני דגים קטנים המתבססים עליו למחייתם. מבחינה זו הצליקאנט' שייך לחלק העליון של שרשרת המזון, אם כי הוא אינו מתחרה על מקום בראש השרשרת – מקומות אלה שמורים לטורפי על כמו הכרישים, המהווים איום מתמיד גם על הצליקאנט'. סיבה נוספת לכך שהצליקאנט' אינו טורף על, למרות גודלו, היא העובדה שכל הנראה מדובר בדג טיפש במיוחד – רק 1.5% מחלל מוחו הוא תאי עצב, כשכל יתר הנפח תפוס על ידי תאים שומניים, כך שגופו וחיוו של דג שגודלו דומה לזה של בן אדם נשלטים על ידי מוח שלא ימלא אפילו כפית קטנה.

גודל האוכלוסייה של הצליקאנט' בעולם אינו ידוע, אך משערים שקיימים פחות מאלפיים פרטים בוגרים. זה מספר נמוך, הנובע מקצב ההתרבות האיטי מאד של הדג הזה: בדרך כלל נקבה יכולה להוליד פרט בודד מדי שנתיים, ואחוזי ההישרדות של דגים צעירים כנראה אינם גבוהים. דגים שהגיעו לבגרות יכולים ככל הנראה לחיות עד שישים שנה. למרות שמבחינת כישורי הצייד שלו הצליקאנט' אינו נמצא בראש שרשרת המזון, ולמרות שנתפסו דגים שנשאו סימנים ברורים של נשיכות כרישים, סביר להניח שהצליקאנט' אינו מהווה חלק רגיל מהתפריט של טורפי העל. בשרו של הצליקאנט' עשיר מאד בחומרים שומניים שטעמם וריחם גרועים במיוחד, ובגללם הוא איננו טרף רצוי לטורפי העל הימיים או לדייגים אנושיים. השומנים הנוזלים מגופו של צליקאנט' בודד עלולים לפגום בריח ובטעם של כל הדגים שעלו ברשתו של דייג, ולכן דייגים מנוסים משתדלים להיפטר מיד מדג כזה אם הוא עלה במקרה ברשת שלהם.

למרות גודלו הצליקאנט' הוא דג טיפש במיוחד

לאטימר וסמית חוקרים את הצליקאנט' שנתגלה בשנת 1938

זו גם אחת הסיבות לכך שרק בשנת 1938 נראתה דוגמא של הצליקאנט' בשלל של דייג (סיבות נוספות הן נדירותו היחסית של הדג והעובדה שהוא חי באזורים שבהם רק מדענים מעטים בוחנים את שללם של דייגי מים עמוקים). בדצמבר 1938 יצאה **מארג'ורי קורטני-לאטימר**, אוצרת של תחום הכימיה והמינרלים ממוזיאון בדרום אפריקה לחופשת הקיץ שלה בשמורת הטבע שנחנכה באותה עת סביב שפך נהר הקאלומניי (כיום נהר טיילומנקא) לאוקיינוס ההודי. ב-23 בדצמבר היא גילתה בתוך השלל של דייג בשם קפטן **הנדריק גוסן** דג מוזר למראה שעורר את

סקרנותה. היא שלחה לפרופסור לכימיה, שהיה המורה שלה, מברק עם תיאור של הדג המוזר.

הפרופסור, **ג'. ל. ב. סמית'**, בדק בספרים, גילה שקיימת אפשרות לכך שהיא גילתה ממצא בעל חשיבות גדולה לחקר המאובנים, ושלח לה מברק תשובה שלימים הפך למפורסם: "חשוב ביותר לשמר את הגולגולת והזימים – הדג מתואר". צמד המלים המסיימות, המתייחסות לתיאור המין בספרות המקצועית, מכיל שגיאה. בספרות היו תיאורים של מאובנים בני מאות מיליוני שנים, אך לא של המין המודרני. למרות החום של הקיץ הדרום אפריקאי, ולמרות שלרכבת בדרום אפריקה לא היו באותה עת קרונות קירור, לאטימר הצליחה להביא את הדג כולו למעבדות המוזיאון שבו עבדה. סירחון השומנים שנדפו מהדג ותחילת הריקבון שלו הפכו את מלאכת הבדיקה שלו לבלתי נעימה, אבל המידע שהופק ממנו היה בעל ערך רב. גילוי של המין המודרני יוחס בצדק ללאטימר, והוענקה לה הזכות לקבוע את שמו המדעי. היא העניקה לתגליתה שם המציין את שמה שלה ואת מקום לכידת הדוגמא הידועה הראשונה, וכך זכה מקרה ה"לזרוס" המיוחד הזה, הצליקאנת', לשם המדעי *Latimeria chalumnae* – והסיפור של המאמר שלנו עשה סיבוב שלם וחזר לנקודת המוצא שלו.

שמו המדעי של הצליקאנת' מנציח את האישה שגילתה אותו

* *
*

אני מודה מקרב לב **לחן כהן**, אחייניתה של אשתי **רחל**, שללא עזרתה מאמר זה לא היה יכול להיכתב. חן, תושבת דרום רמת הגולן, סיימה השנה את לימודיה בתיכון והיא מתחילה כעת שנת שירות התנדבותי לפני גיוסה לצבא. למרות העומס שהטילו עליה בחינות הבגרות בתחילת הקיץ היא מצאה את הזמן והכוח לסייע לי באיתור המידע שמאמר זה מבוסס עליו, ומגיעה לה תודה רבה מכולנו.

רון ברגר אוסף ומציג את נושא החתוליים הגדולים. נושאי איסוף אחרים שלו הם "עולם הטבע והאדם" ובניה חופשית. כתובתו: רח' שחראי 2, ירושלים 96470.

בקרב בנושאון – גליון על "תנך".

אם ברצונכם לפרסם מאמר או ידיעה בחוברת זו הנכם מוזמנים לפנות אל העורכים בהקדם האפשרי בדואר אלקטרוני noson.ed@gmail.com או בדואר רגיל (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506).

המכירה הפומבית של איל"ת שלמה וורגן

המכירה הפומבית האחרונה "נסגרה" ב-7/31, והוכרזה כהצלחה גדולה. המכירה כללה 300 פריטים, ומתוכם נמכרו 182 פריטים, המהווים כ-61%!! זו תוצאה מעולה, שכן במכירות קודמות אחוז המכירה היה בסביבות ה-50%. ייתכן ויימכרו פריטים נוספים מאלו שנותרו לאחר המכירה ולפני החזרת החומר למוכרים.

הלהיט של המכירה היה פריט מספר 122 - גיליון זכרון של 10 בולים שהונפקו על ידי ונצואלה בשנת 1998, לציון מלאות 50 שנה להקמתה של מדינת ישראל. בבולים הופיעו: חנוכה, יהודי עטף בטלית התוקע בשופר, לוחות הברית, **הרצל**, **בן גוריון**, ספר תורה, בנין הכנסת, **דוד המלך** והנבל ועוד. על פריט זה התמודדו לא פחות מששה משתתפים.

הנושאים שזכו לביקוש הער ביותר היו תחום "הסכסוך הישראלי-ערבי", "יודאיקה, ישראליאנה, ירושלים", ציפורים, טניס, אופניים, קבוצת "אישים מפורסמים" ועוד.

ומכאן מבט קדימה אל העתיד: המכירה הקרובה עלינו לטובה תתפרסם עם חוברת ינואר - מרץ 2013, וגם היא תכלול 300 פריטים. אני שב וממליץ לכולם לקרוא בעיון את המכירה מתחילתה ועד סופה. גם פריט המופיע תחת כותרת שאינה משקפת את תחום האיסוף שלך יכול להיות רלוונטי. זכרו: יש נושאים חוצי-תחומים, ובהחלט ייתכן שהנושא שלך חבוי בקבוצת חומר שונה מהמקובל.

למשל, פריטים רבים מתחום היודאיקה מופיעים דווקא בקבוצת החומר של "אישים מפורסמים". יש, כמובן, עוד דוגמאות רבות לחפיפה והצלבה של נושאים שונים. ובנוסף לכל זה תמיד תהיינה "הפתעות" בפרק המכירה הקרוי "שונות"!

במכירה הקרובה נרכז את **אלברט איינשטיין** כנושא עצמאי נפרד, לנוחיות קהל האספנים. רבים אוספים חומר בנושא איינשטיין הן בשל היותו יהודי מפורסם, והן כמדען בולט במיוחד וזוכה פרס נובל. נסיון העבר הוכיח כי הביקוש לפריטי איינשטיין גבוה, והנושא ראוי לסעיף בפני עצמו. גם הפעם תהיה קבוצת חומר הקשור לסכסוך הערבי-ישראלי, וכמו תמיד יהיה שפע של פריטי יודאיקה בולאיים.

חשוב לציין כי ההשתתפות של חברי איל"ת במכירות הפומביות אינה מוגבלת רק לקניה. כל חבר באגודה אשר שילם את דמי החבר השנתיים רשאי להגיש פריטים למכירה. את הפריטים שברצונכם למכור יש להעביר למנהל המכירה, כשהם עטופים בעיטוף שקוף ראוי / תקני, עם תיאור כתוב מפורט ככל שניתן, וכן ציון של המחיר המבוקש. עדיף לציין מספרי קטלוג לפריטים של בולים ומעטפות יום ראשון.

לפריטים והבהרות ניתן לפנות לחתום מעלה בדואר רגיל (ת.ד. 2561, ראשון לציון 75124), בדואר אלקטרוני (vurgan@bezeqint.net) או בטלפון (03-9587616 וכן בטלפון הסלולארי 054-6855951).

פריט של דואר פרטי

השאלה שלנו הפעם עוסקת בדברי בולים עם פרסומת. כידוע, אם הפרסומות הודפסו על ידי הדואר או באישורו עוד לפני שהפריט נמכר לצרכן הן מהוות חלק מעיצוב הפריט. במקרה כזה מותר להשתמש בפרסומות בתצוגה תימאטית, ולמעשה תצוגות ברמה הגבוהה אינן שלמות ללא פריט מסוג זה.

בדוגמא שלפנינו דבר בולים משנת 1898, אשר בצידו האחורי פרסומות שונות. בין שלל הנושאים המופיעים בפריט זה ניתן למצוא פרסומות של יבואני קפה ופרווה, סור במנורות ומוצרי חשמל, וכן מפעל לייצור אבקות כביסה, כך שהפריט קורץ למגוון רחב של אספנים.

צידו הקדמי של דבר הבולים, וצידו האחורי הכולל פרסומות. למטה: הגדלה של הבול המודפס

אז מה כאן השאלה? אם נתבונן בהדפס שעל דבר הבולים נוכל לראות כי לא מופיע כאן שם של מדינה אלא של העיר בון שבגרמניה. הכיתוב בראש הפריט מציין במפורש כי מדובר בדואר פרטי של חברה בשם רנאניה. ומכאן השאלה: האם פריט זה מותר לתצוגה?

מנחם לדור מסביר: בזמנו (בסוף המאה ה-19) החוק בגרמניה התיר את קיומן של חברות דואר פרטי, כול עוד פעילותן הייתה מוגבלת לשטח השיפוט העירוני בלבד (הדואר הבינעירוני והבינלאומי היו של הרייך בלבד). כתוצאה מכך קמו חברות רבות, אשר חלקן גם זכו להצלחה מסחרית ניכרת. רק בדצמבר 1899 נחקק חוק האוסר על פעילות זו, והוא נכנס לתוקף באפריל 1900. לפיכך, שירותי דואר פרטיים אשר פעלו

עד אפריל 1900 היו אמצעי חוקי להעברת דואר בתוך הערים, ובולים או דברי בולים שהם הנפיקו מותרים לתצוגה. קיימים גם קטלוגים – כולל בספריית ההתאחדות – המתעדים הנפקות אלו.

במקרה שלנו מדובר בדבר בולים שנשלח בשנת 1898 בתוך גבולות העיר בון. החברה שהפעילה את שירותי הדואר – רנאניה – הייתה פעילה בעיר בון בין השנים 1896 ל-1900. על פניו זהו פריט כשר למהדרין, וראוי בהחלט לתצוגה.

להלן מספר בולים מהנפקות של שירותי דואר עירוניים פרטיים בגרמניה מאותה תקופה. ניתן לראות כי בהנפקות אלו יש נושאים רבים הרלוונטים לחברי איל"ת. יחד עם זאת על האספן / המציג חלה החובה לוודא (באמצעות בדיקה בקטלוגים מתמחים) כי הבול הספציפי המעניין אותו הוא לגיטימי, כלומר שימש שירות דואר שהיה חוקי וקיים בפועל.

לא קיבלת את נושאונט?

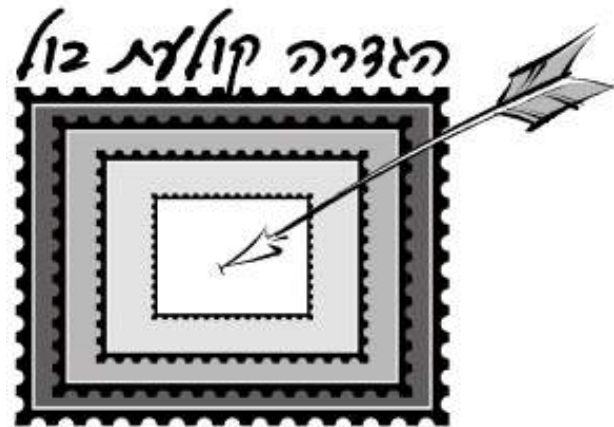

נושאונט, העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ ארבע פעמים בשנה. חברי איל"ת זכאים לקבל אותו ללא תשלום, אולם לצורך הפצת נושאונט אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה

ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד, ולא ייעשה בה כל שימוש אחר. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את נושאונט. נשמח גם לשלוח לכם גליונות קודמים, על פי בקשה.

בול גב מפה

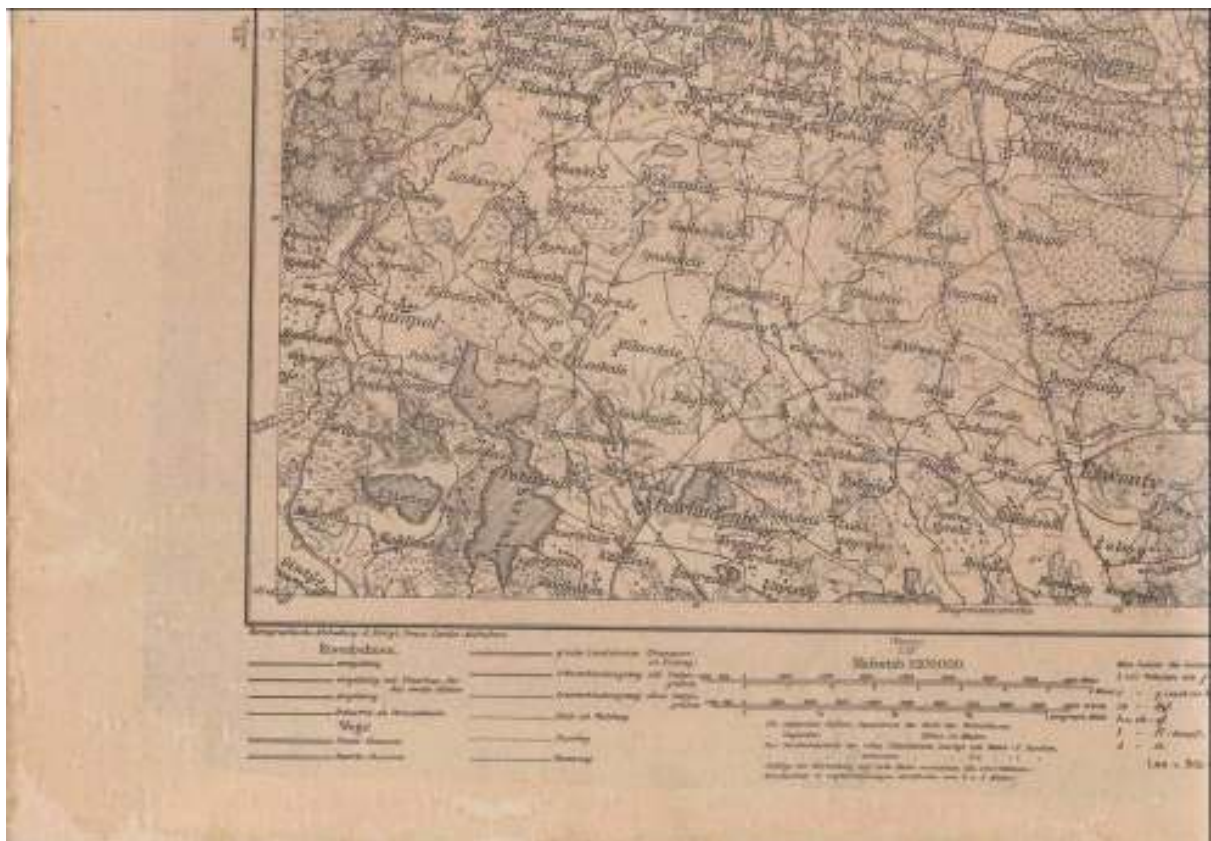
בול גב מפה הוא כינוי רווח לבולים הראשונים של לטביה, אשר הונפקו החל משנת 1918. לטביה זכתה לעצמאות אחרי מלחמת העולם הראשונה, לאחר מאבק צבאי בין הממשלה המקומית לכוחות ברית המועצות וכן לממשלה עצמאית נפרדת אשר קמה בהשפעה גרמנית. במהלך שנים אלו שרר בלטביה מחסור חמור במוצרים רבים, בין השאר גם בנייר. כתוצאה ממחסור זה הודפסו בוליה הראשונים של לטביה על צידן האחורי של מפות גרמניות, שנותרו במדינה לאחר מלחמת העולם הראשונה, ומכאן הכינוי "בול גב מפה".

אסף אברהם

הצד הקדמי של בולי גב המפה מראה שמש זורחת כסמל לעצמאות החדשה, וכן שלושה שיבולי חיטה. אולם חשוב לזכור כי הבולים יכולים לשמש גם אספנים בנושא "מפות" או "היסטוריה צבאית" בשל צידם האחורי.

צידו האחורי של גליון בולי גב מפה

אסף אברהם הוציא לאור את המילון האנציקלופדי לבולאות ולדואר – ראה באתר האינטרנט www.philapub.com. כתובתו לתגובות: philapub@gmail.com.

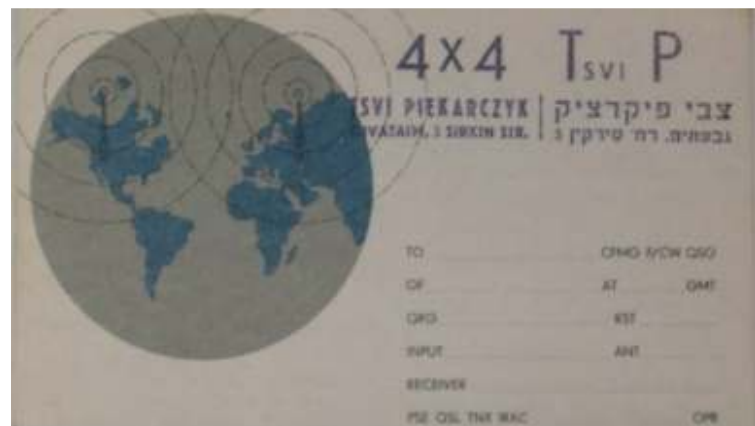
ודאי, ודאי!

קראתי בענין רב את המאמר "הלו, זה רדיו?" בנושאון האחרון, וברצוני להוסיף מספר פרטים ביחס לגלוית השחמט שהוצגה בה. כזכור, הגלויה נשלחה על ידי חובב רדיו מהעיר קלוגה שבברית המועצות, והיא מעלה על הכתב תקשורת אותה קיים מנפיק הגלויה עם חובב רדיו אחר, אשר כינויו הוא 4X4TP.

ראשית, ראוי לציין כי הקידומת 4X מעידה על כך, שמדובר בחובב רדיו אשר נרשם במדינת ישראל. אגב, קידומת זו משמשת גם ברישום כלי תחבורה אויריים. הקורא מוזמן להתסכל במספר הרישוי של מטוסים ישראלים, אשר מתנוסס על זנבם (ובכלל זה מטוסי ריסוס או מטוסים של חברות תעופה ישראליות), והוא יבחין כי המספרים מתחילים בקידומת זו. הקשר הישראלי של הגלויה גם מסביר כיצד היא מצאה את דרכה לשוק הפשפשים המקומי, ומשם לאוסף תימאטי בנושא שחמט.

במקרה הספציפי שלפנינו המשתמש 4X4TP (נכון לאמצע שנות ה-60) היה **צבי פיקרצ'יק** מרחוב סירקין 3 בגבעתיים, והאותיות TP הן פשוט ראשי התיבות הלועזיים של שמו. להוכחת דברי, הנה גלויה שהונפקה על ידי צבי פיקרצ'יק בשנת 1965, בהיותו נער בן 16.

על הגלויה במאמר ניתן לראות את הכיתוב QSL? - קיצור בינלאומי שמשמעותו היא Can you acknowledge receipt?, או "אנא אשר קבלה". התשובה המקובלת היא QSL (ללא סימן שאלה), כלומר אישור קבלה. מסיבה זו הגלויות נקראות גלויות QSL.

העדות המוקדמת ביותר לשימוש בגלויות QSL היא משנת 1916, בה נשלחה גלויה כזו על ידי חובב הרדיו 8 VX מבאפאלו ניו-יורק לחובב הרדיו TQ3 בפילדלפיה פנסילבניה. יש אספנים של גלויות QSL ישנות, ובכתובת <http://oldqslcards.com> ניתן למצוא אוסף ובו צילומים של גלויות רבות.

וביחס לשאלה שהופיעה בכותרת המאמר, לא נותר לי אלא לחזור על התשובה של שלישיית הגשש החיוור: ודאי, ודאי!

בברכה,
רן ברש

חידה בולאית

גם הפעם אנו מציגים בפניכם שבעה בולים ממדינות שונות בעולם. אחד מהשבעה הינו יוצא דופן, אם בשל עיצובו או בשל הגורם המנפיק, ואתם מתבקשים למצוא אותו. כדי להקל על הפותרים ציינו בצד כל בול את המדינה המפנפיקה ואת שנת ההנפקה. שימו לב: פתרון החידה קשור באופן הדוק לנושא הגליון.

תשובות יש לשלוח למערכת? נושאון בדואר אלקטרוני לכתובת noson.ed@gmail.com או בדואר רגיל לנושאון, בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506. בין הפותרים נכונה יוגרל פרס מתנת התאחדות בולאי ישראל.

איסלנד, 2007

מלטה, 1919

מדגסקר, 2005.

גיברלטר, 2009

קובה, 1975

יפן, 2001

גימייקה, 1964

תאריך אחרון לקבלת תשובות לחידה - 1.12.2012.
תשובות שיתקבלו לאחר תאריך זה לא ישתתפו בהגרלת הפרסים.

פתרון החידה ושם הזוכה בהגרלה יפורסמו בגליון הבא של נושאון.

בהצלחה לפותרים!